

Verlag

Samenvatting Leernetwerk ICT 2018

Klimaatneutraal en Circulair Inkopen

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Mede gefaciliteerd door

Rijkswaterstaat

Inleiding

In 2018 heeft Rijkswaterstaat het Leernetwerk Klimaatneutraal en Circulair Inkopen van ICT georganiseerd. Hiervoor zijn uiteindelijk vier leernetwerk bijeenkomsten georganiseerd gericht op inkopende organisaties. Het doel was het delen van bestaande kennis en ervaringen en het belichten van succesfactoren, drempels en beperkingen.

De eerste sessie op 2 juli 2018 was gericht op het boven water krijgen van de grootste behoeften. Wat is er nodig voor publieke organisaties om (meer) aan de slag te gaan? De daarop volgende drie sessies stonden zoveel mogelijk in het teken van deze onderwerpen.

Dit verslag vat de kern van de vier bijeenkomsten samen. Achterin vind je tips en links in relatie tot de inhoud van deze samenvatting. De verslagen en terugkoppelingen van individuele bijeenkomsten zijn te vinden op de [PIANOO website](#).

Onderwerp	Behoeft	Onderwerp	Behoeft
Anders aanbesteden	Pay-for-Use, Lease, Partnerschap, business models	Tools en informatie	Inkoop moet ondersteund worden i.v.m. div. expertises
Markt samenwerking	Dialogo en gedeeld belang/ voordeel.	Mandaat eigen organisatie	Hoe borg je interne samenwerking effectief?
Ruimte in bestaande wetgeving	Ruimte binnen wetgeving en bestaande contracten.	Keuzes maken	Klimaat, sociaal en milieu: Onderlinge afwegingen en keuzes?
Criteria	Relatie tussen uitvraag, bid-beoordeling en effect meting.	Product-gerelateerde keten informatie	Noodzaak relevante data over (aanvoer) keten voor best value/ duurzame keuzes.

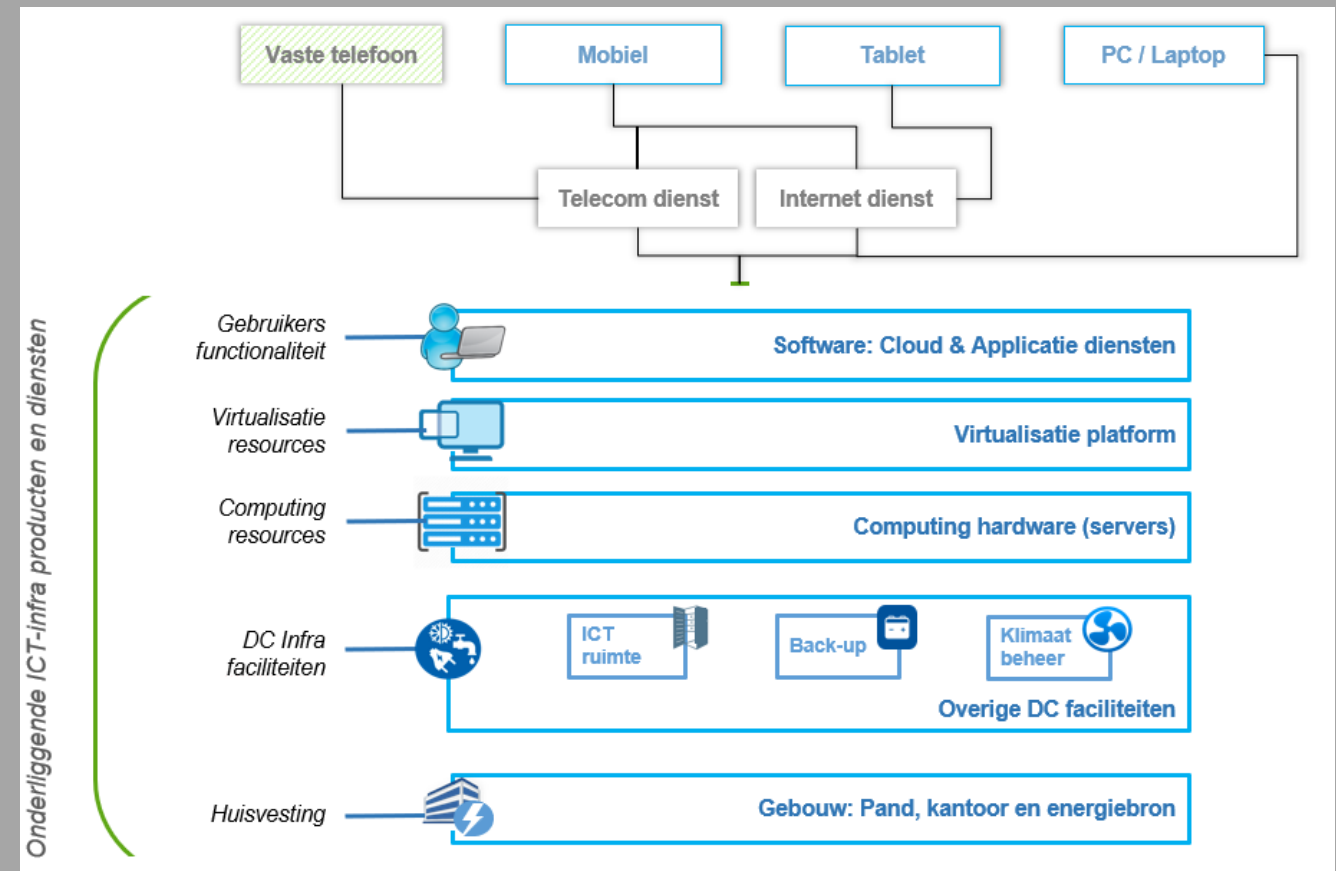
Situatieschets ICT en duurzaamheid

Snelle ontwikkelingen, grotere afhankelijkheden

Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in rap tempo op. Er zijn steeds meer apparaten die met elkaar communiceren en grote hoeveelheden data uitwisselen. We werken en leven digitaal 'anyplace, anywhere, anytime'. Om bij te blijven met de ontwikkelingen hebben we de gewoonte ontwikkeld om apparaten snel te vervangen, terwijl de apparatuur soms nog prima werkt. Voor de niet-expert is het lastig om goed te begrijpen hoe deze technische wereld in elkaar steekt en vervolgens de juiste duurzaamheidsafwegingen te maken. Zelfs de ICT experts zijn vaak specialisten op een bepaald aspect binnen de gehele ICT infrastructuur, dit vraagt dus vaak om goede afstemming en nauwe samenwerking tussen experts.

Duurzame ICT, wat is dat eigenlijk?

De toenemende digitalisering in de samenleving betekent, ondanks significante energie efficiëntie maatregelen in de sector, ook dat er steeds meer apparatuur wordt gemaakt en er een continue stijgend energieverbruik plaatsvindt. De impact van dit grondstof- en energieverbruik heeft de nodige ongewenste gevolgen. Door delving, productie, gebruik en afdanking maar ook op het gebied van internationale sociale voorwaarden (arbeidsomstandigheden en mensenrechten) valt er nog veel te winnen om ICT (de producten en de sector) echt duurzaam te maken. Deze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en betekent dat er onderlinge afwegingen gemaakt moeten worden om de best passende oplossing te vinden. Een simpele checklist alleen werkt hierbij niet afdoende en kan soms zelfs juist tegenstrijdig effect geven.

Apparatuur en achterliggende IT-infrastructuur

Bepalende factoren voor verduurzaming

De ICT keten is zeer complex met mondiale marktpartijen die lastig te beïnvloeden zijn. Echter, verbeteringen kunnen hierdoor voor een sneeuwbal effect zorgen. Voor energieverbruik is niet alleen de efficiëntie van hardware belangrijk, ook de software die er op draait. Immers, de software bepaalt hoeveel energie de hardware nodig heeft en zorgt dus voor groot effect in de rest van de infrastructuur. Veel ICT apparatuur is afhankelijk van schaarse materialen, dit op zichzelf kan een voor de toekomst een belangrijke drijfveer zijn om ontwerp van apparatuur te verbeteren met oog op hergebruik. Het is goed bewust te zijn van een mogelijk spanningsveld tussen energiebesparing (door nieuwe modellen) en beter gebruik van materialen. Waar en wanneer welke optie de doorslag geeft, moet dus een bewuste afweging zijn.

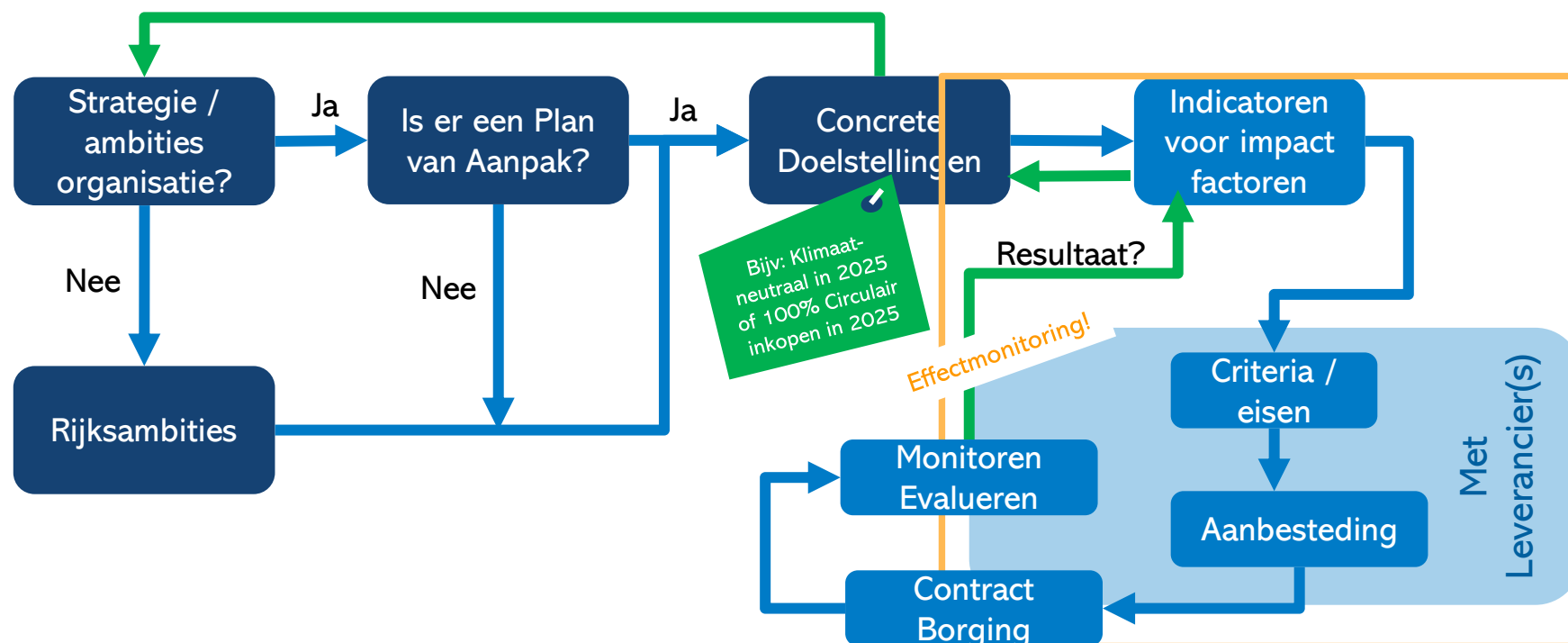
Je eigen organisatie

Inkoop heeft medestanders en ambassadeurs nodig

Beginnen met klimaatneutraal en circulair inkopen begint niet bij Inkoop. Er is meer nodig dan dit als doel aan de eigen (inkoop) afdeling meegeven. Het moet breder binnen de organisatie worden gedragen, in het bijzonder bij de afdelingen en in functies die een belang en/of een rol hebben zoals ICT, financiën en juridische zaken, contract management, en senior management. Welke aanpassingen zijn nodig op gebied van beleid, functiebeschrijvingen en zorgdragen voor resultaat en inspanning van strategie tot operationele uitvoer? Wat zijn de drijfveren, belangen en zorgen van ander(en)? Inventariseer ze en zoek uit wat de mogelijke raakvlakken/voordelen voor hen zijn of manieren om hun zorgen te adresseren en identificeer verhinderend beleid. Dit vraagt de organisatie om te 'ontschotten', er moet zowel horizontaal als verticaal worden samengewerkt.

Beleggen in de organisatie

Het moet dus gezamenlijk worden gedragen, want zonder mandaat en gedeelde belangen komt inkoop niet ver. Voor ieder moet duidelijk zijn wat de ambitie is, welke concrete doelen zijn gesteld, hoe wordt het bereikte effect gemeten en geëvalueerd e.d.? Waarbij ook nog voldoende oog behouden blijft voor de overige relevante belangen en zorgen binnen de organisatie. En vergeet hierbij ook niet de dialoog met de markt! Ook hier moeten binnen de eigen organisatie grenzen weggehaald worden om onorthodox denken en acteren ruimte te kunnen geven. Enkele voorbeelden die de revue passeerden waren het aanstellen van een ambassadeur met mandaat als ruggensteun, het organiseren van een bewustwording-workshop voor medewerkers van diverse afdelingen, innovatieve marktpartij(en) uitnodigen voor een demo of vrije brainstorm (betrek directieleden).

Belang van de rode draad door de organisatie

Er mag en kan meer dan je denkt

Zowel vanuit Europese als Nederlandse wetgeving zijn er in afgelopen jaren mogelijkheden gecreërd om innovatie in aanbestedingen meer ruimte te geven. Er zijn diverse instrumenten beschikbaar voor 'innovatiegericht inkopen' waar o.a. via PIANOo informatie over wordt gegeven, zoals SBIR (Small Business Innovation Research), Start up in residence, Europese procedures als innovatie en zelfs R&D partnerschap. Je kunt ook inzetten op andere manier van vragen; bijv. apparatuur moet minimaal 6 jaar meegaan (evt. met meerdere gebruikers) en/of 2 of 3 Operating System upgrades (geeft ook extra support garantie). Overweeg ook of je in de aanbesteding wellicht met meerdere marktpartijen tegelijk wilt samenwerken, wellicht in een langere contractperiode.

Bouw flexibiliteit in de uitvraag en beoordeling

Creëer ruimte voor extra gunning-'score' voor gedurfde voorstellen maar timmer deze vervolgens niet dicht in het contract. Betrek de budgethouder (ICT) zodat hierbij rekenschap kan worden gehouden met diens zorgen voor continuïteit van de dienstverlening.

Houd in je achterhoofd: probeer de scope van de aanbesteding breder dan diens einddoel te houden, kortom anticipeer op ruimte voor tussentijdse ontwikkelingen. Denk na welke elementen je tijdens het inkoopproces kan invoegen zodat tijdens de looptijd van het contract:

- De contractbeheerder kan sturen op duurzaamheid;
- De contractant geprikkeld is om tijdens de looptijd van het contract zich aan de afspraken te houden en te blijven innoveren;
- Plan dan ook evaluatiemomenten in voor resultaten en leerpunten om een continue dialoog tijdens loop van het contract actueel te houden.

Contracten – de Ladekast van de wezenlijke wijziging

Verandering is de enige constante, en dat is ook op contracten van toepassing. Artikel 2.163a ev. over wezenlijke wijziging kun je als een ladekast zien. Een wijziging van een contract tijdens de looptijd ervan is alleen mogelijk als die wijziging past in een van de lades van die kast. Er zijn grote lades, waar men steeds zaken in kan blijven stoppen (bijv. 2.163d Aw 2012) maar ook een klein laatje, waarin je alles dat je erin stopt bij elkaar op dient te tellen (art. 2.163b Aw 2012). Voor dat laatje geldt: vol is vol. Betrek een *meedenkend* jurist bij je zoektocht naar de juiste balans.

Hoe groter de lade, hoe meer restricties er zijn om iets in die lade doen. Probeer daarom bij het formuleren van je scope al zoveel mogelijk ruimte te creëren, met deze ladekast in het achterhoofd, voor de ontwikkeling en uitbreiding en/of verduurzaming van je contract. Bijvoorbeeld door het vooraf opnemen van opties in de zin van art. 2.163c Aw 2012 (herzieningsclausule m.b.t. aard van de opdracht). Tip: indien gedurende de looptijd een wijziging in het kleine laatje past én in een grotere lade, kies dan altijd de grotere lade, omdat daar de daarin geplaatste wijzigingen niet hoeven te worden opgeteld.

Van doel tot criteria

De stip op de horizon bereik je stap voor stap

Organisaties hebben vaak overstijgende doelen. “Klimaatneutraal in ...”, “Circulair in ...”. Hoe vertaal je dat nou naar het werk van de inkoper zonder dat de aanbesteding te groot van opzet wordt? Maak keuzes en laat andere zaken even links liggen. Kies niet alleen, zorg dat die keuze gedragen wordt door de organisatie. Kies bijvoorbeeld voor internationale sociale voorwaarden, of voor energie. Of kies voor mobiel telefoons en (nog) niet voor ICT-werkplekken. De dingen die blijven liggen pak je er later alsnog bij. Vervolgens is de uitdaging om deze doelen te vertalen zodat ze concreet werkbaar zijn voor een inkooptraject. Wat betekent klimaatneutraal? Hoe bepaal en meet ik dat? Hoe groeit mijn organisatie daarnaar toe de komende 10 jaar? En wat kan ik doen? Welke vraag moet ik dan stellen aan de ICT markt (misschien moet ik dat aan de markt vragen?!)?

Ambitieuw en realistisch

Volledig transparante, klimaatneutrale en circulaire ICT is er nu nog niet. Maar er worden wel stappen gezet en daar kan je naar vragen. Liever nog vraag je *nét* wat extra's: vraag niet naar de status quo, maar daag partijen uit om nog een extra stap te zetten.

Alles draait om de functie

Overleg met je ICT afdeling of ze het aandurven om in plaats van technische specificaties, functionele eisen op te stellen. Maak daarbij onderscheid in gebruikersgroepen: misschien heeft niet iedereen dezelfde supermachine nodig. Moet je eigenaar zijn van de hardware of gaat het om de dienst? Door dat open te laten komen er misschien heel innovatieve aanbiedingen die zomaar goedkoper kunnen zijn zonder verlies van kwaliteit.

Niet het doel maar een middel

Je keuze in criteria voor de uitvraag en evaluaties zijn niet alleen van belang in relatie tot de dienstverlener/supplier, maar ook waardevol voor verbetering van de eigen organisatie. Natuurlijk heb je met oog op de doelstellingen graag kwantificeerbare, meetbare, indicatoren waar de criteria aan bijdragen, maar resultaat is niet altijd direct (of pas op langere termijn) behaald. Factor tijd is daarom ook belangrijk te formuleren. Kwalitatieve indicatoren zijn vooral belangrijk voor het verbeterproces en kunnen later tot (nog) beter resultaat leiden. Inspanningsindicatoren zijn hier effectief middel. Belangrijk hierbij is wel dat ze gekoppeld kunnen worden aan aantoonbare acties. Vergeet niet, een indicator is een indicatie – goh wat een toeval! – Een aanwijzing waaruit je conclusies kan trekken, maar geen conclusie op zich. Voor juiste indicator(en) met bijpassende criteria hou je het volgende in je achterhoofd:

- Meetmethode – Wat is effectief bruikbaar om de gegevens te verzamelen
- Meetfrequentie en meetmoment – Bepaal hoe vaak en wanneer meet je – startpunt, implementatie, na x maanden...etc?
- Meetbron – Welke data is nodig en waar / bij wie komen deze gegevens vandaan?
- Meetnorm – Bepaal de ‘omvang’ of ‘maat van verandering’ die je nastreeft, wanneer is iets goed (genoeg)?

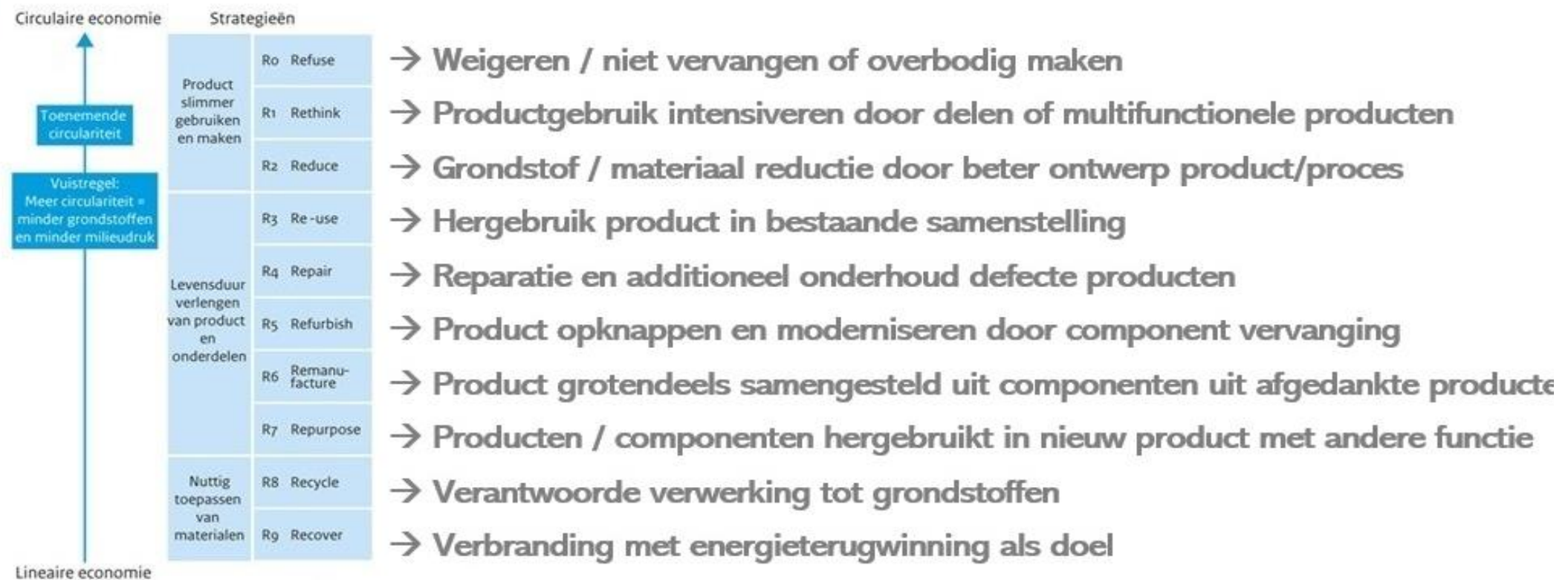
Wat hebben we geleerd?

Een beter milieu begint bij ...

De afvalhiërarchie. Deze kan je als raamwerk gebruiken bij je beoordeling, in bijzonder in het toepassen van levensduurverlengende maatregelen. Hoe groter de bijdrage aan circulariteit hoe meer score/ gewicht toegekend wordt. Toepasbaar in de uitvraag maar zeker ook in effectmeting tijdens de contractduur. Lang leve de levensduur! Maar is levensduurverlenging wel altijd de beste optie? Als niet duidelijk is wat er met de apparatuur gebeurt, bestaat het risico dat het alsnog op onverantwoorde wijze verwerkt wordt bij end-of-life. We willen voorkomen dat apparaten worden geëxporteerd naar landen waar geen adequate afvalverwerking is. Je kan van afnemers van jouw afgedankte apparaten oplossingen vragen, bijvoorbeeld in een (bepaalde) vorm van track & trace. Dit maakt het tevens makkelijker om het circulair inkoop effect te evalueren zoals de mate van levensduurverlenging en hoe circulair de toegepaste maatregelen zijn (hoogte van de laddertreden).

Na zelf reused, refurbished of remanufactured in te kopen, koop je nieuwe apparaten. Regel bij end-of-use dat ze niet direct 'gerecycled' worden. Recycling betekent namelijk dat een paar hoofdfracties worden uitgesorteerd na shredderen. Voorkom in ieder geval dat ze onverantwoord verwerkt worden (export naar buitenland, geen zicht op eindverwerking). Geef de voorkeur voor apparatuur met kenmerken die de technische levensduur bevorderen. Met een combinatie van levensduurverlenging met informatie van de 'bill of materials' maak je helemaal een grote stap en geeft goed zicht op de mogelijke milieuwinst.

R-Ladder Circulariteit

Referentiebron: PBL

Open en continue dialoog

Dezelfde taal spreken

Het is belangrijk om met diverse partijen een goede kennis en informatie uitwisseling te hebben (o.a. marktconsultatie). Niet alleen met grote, gevestigde partijen maar ook met innovatieve en soms kleinere initiatieven. Zo kun je goed bepalen waar de markt al is.

Een goedbedoelde vraag leidt namelijk niet altijd tot het gewenste (duurzame) resultaat (antwoord). Door regelmatig – en juist ook buiten aanbestedingen om – in contact te zijn met de markt vergroot je de kans dat je op de hoogte bent van de mogelijkheden en weet je dus welke vragen je het beste kan stellen. Om Babylonische spraakverwarringen te voorkomen moet zoveel mogelijk dezelfde taal worden gesproken. Het kan soms zo simpel zijn als zorgen voor eenduidige definities, wat versta je bijvoorbeeld onder 'refurbished'? Met dezelfde taal kunnen ook lessen & informatie effectiever worden gedeeld. Het creëert onderling duidelijkheid, faciliteert inzicht en maakt verbeteringen en inspanningen voor 'next steps' beter mogelijk.

Samenwerken brengt je verder! In je eentje kom je minder ver. Niet als individu binnen eigen organisatie noch als individuele organisatie. Dit geldt natuurlijk niet alleen voor een inkopende organisatie in de publieke sector maar ook als inkopende of aanbiedende marktpartij. We moeten proberen en leren, durven niet alles en in een keer succesvol te moeten doen en vooral de mogelijkheid creëren om met zowel vraag als aanbodzijde gezamenlijk te kunnen sparren en in vrijheid ideeën te kunnen wisselen (zonder angst voor juridische consequenties).

De vierde bijeenkomst van het leernetwerk was een marktdialoog. Daarin werd door zowel de publieke inkopers als marktpartijen unaniem benadrukt dat 'in gesprek zijn' erg belangrijk is. Beiden 'kanten' juichen intensiever en regelmatig dialogo voeren toe.

Tips & Links

Case voorbeelden

- Provincie Utrecht – Werkplek [Case](#)
- Rijksoverheid - Werkplek [Case](#)
- Rijksoverheid - Hergebruik ICT-apparatuur [Case](#)

Leesvoer en go-to platforms

- Subsidieregeling [SBIR](#) – Innovatie in Opdracht
- Innovatie Gericht Inkopen PIANOo [Dossier](#)
- Project REBUS ICT Sector [Rapport](#)
- MVO Nederland [Dossier](#): Make IT Sustainable

Standaarden, certificeringen, labels en methoden

- MVI-ICT Criteria [webtool](#)
- EU Datacenter [Code of Conduct](#)
- [ISO50001](#) certificering (bron voor uitvraag), niet ICT specifiek
- Training & Webtool: Sustainable Procurement [ISO20400](#), niet ICT specifiek
- ISO werkt aan CE (via [BSI8001:2017](#)), niet ICT specifiek
- [Blauer Engel](#): Energie, aandacht voor reparatiemogelijkheid en recyclebaarheid
- [TCO Development](#): Label en criteria m.b.t. sociaal, energie, milieu/materiaal
- [Reach / RoHS2](#): Verboden gevaarlijke stoffen in EEA
- [EPEAT](#): Aandacht voor klimaat, milieu/materiaal, giftige stoffen via labeling
- [EnergyStar](#): Energie efficiëntie/ -besparing in energieverbruik-indicaties
- [Nordic Swan](#): Label en criteria m.b.t. energie, milieu/materiaal
- [ElectronicsWatch](#): Label Internationaal Sociale Voorwaarden
- [EcoLabel](#): zeer brede scope, maar ook ICT gericht met factsheets
- [GPP](#): Inkoopcriteria monitors & computers
- WEEE Certified: eigenlijk [WEEELABEX](#), audit op werken volgens WEEE standaard

Vervolg in 2019?

Internationale samenwerking

Hoewel het LNW niet in dezelfde vorm doorgaat, zullen we de lessen van dit leernetwerk verder oppakken in 2019. Zoals regelmatig terug kwam, ben je als inkopende partij in Nederland daarvoor vaak niet groot genoeg en heb je te weinig invloed. Tegelijkertijd biedt het individuele marktpartijen te weinig houvast om investeringen voor grote veranderingen in gang te zetten. Daar willen we op doorpakken. In 2019 gaan we met omringende landen een partnership ontwikkelen. Door ons op grotere schaal internationaal te verenigen kunnen we een platform organiseren dat qua volume een sterk signaal kan afgeven in de markt.

Deze internationale alliantie wordt opgezet in samenwerking met Transform Together. Daarbij nemen we de Sustainable Development Goals (SDG's) als leidraad. Het doel is om als inkopers een internationale Big Buyers Group (BBG) te vormen waarmee we met een eenduidige vraag aan tafel komen met grote merkeigenaren en ook mogelijkheden creëren voor kleinere innovatieve marktpartijen. Zo kunnen we door brede samenwerking op een hoger niveau komen tot fundamentele vooruitgang in duurzame en circulaire ICT, dan dat we allemaal afzonderlijk kunnen realiseren. In 2019 gaan we als gebundelde kracht werken aan een gezamenlijke routekaart met gedeelde ambities en concrete doelen. Blijf op de hoogte door alsnog lid te worden van de mailinglist of wordt lid van de LinkedIn groep 'Klimaatneutraal en Circulair Inkopen - ICT' (zie link hieronder).

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Deze brochure wordt gefinancierd met de klimaatgelden uit het regeerakkoord. Hiermee geeft de Rijksoverheid via inkoop een impuls aan Klimaatneutraal en Circulair Inkopen. Zie ook www.pianoo.nl/klimaatenvelope

Dit verslag is ontwikkeld in samenwerking met CENEX Nederland

Contact

Klaas van der Sterren
Adviseur afval- en materialenbeleid – Rijksoverheid
klaas.vander.sterren@rws.nl

<https://www.linkedin.com/groups/12169600/>

